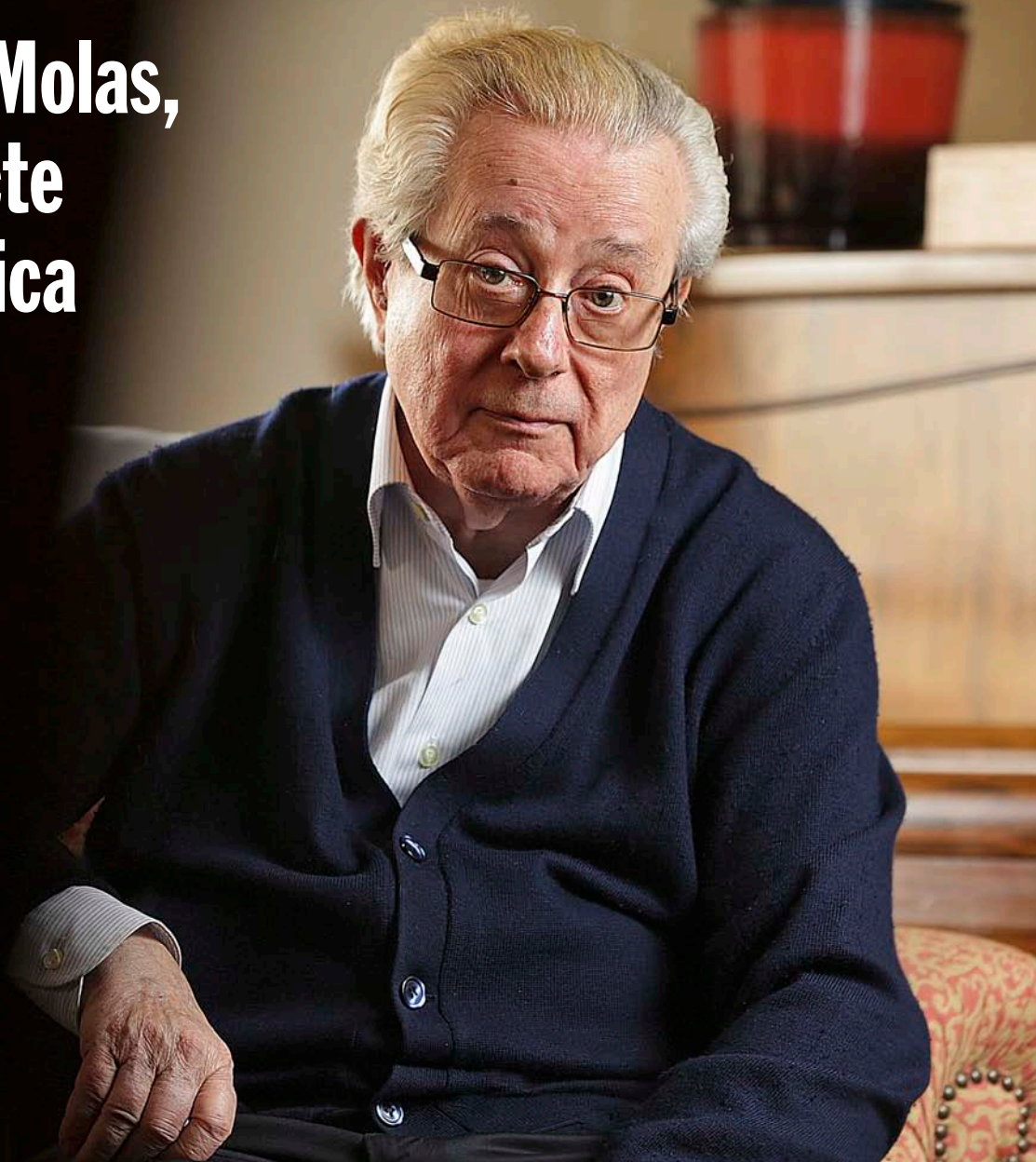

Adéu a Joaquim Molas, l'arquitecte de la crítica literària catalana

Dilluns passat, a Barcelona, a 84 anys, ens deixava Joaquim Molas, una de les grans personalitats de la cultura catalana del darrer mig segle llarg. Historiador, filòleg i mestre de filòlegs, els 'moletes', un estudiós de la literatura amb una trajectòria de llarga durada i enorme influència que li ha valguren nombroses distincions i reconeixements com ara el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes o la Creu de Sant Jordi. Uns mesos després de morir el seu amic Josep Maria Castellet, se'n va un altre gran arquitecte de l'estudi i la crítica literària catalana contemporània. Una figura inabastable.

JORDI PLAY

Molas i Bergés (1870-1918), llibre dedicat a la memòria del seu avi [vegeu la ressenya de Ramon Pla a la pàgina 71], vidrier de professió a qui el nét defineix com “un home amb consciència d’obrer i fortes conviccions catalanistes, republicanes i cooperativistes”. I també amb una sensibilitat per la cultura, especialment per la música. Però també pels llibres. D’aquesta sement inquieta surt el pare del filòleg, Isidre Molas i Font, músic de certa rellevància i home d’inquietuds culturals.

“A casa hi havia un bon ambient cultural”, resumia Molas en l’entrevista referida adés. Ambient espiritual i material: en aquell entorn troba els primers llibres i revistes, els escrits del pare i l’avi, fins i tot, que desperten la seua inquietud literària. “De manera natural i sense proposar-m’ho, estimulat per la lectura i pels àlbums i els manuscrits de la família, em vaig posar a escriure”, explicarà en un altre moment. A poc a poc, va sent conscient de la complexitat de l’ofici d’escriptor, fins que en algun moment deixa passar el tramvia creatiu: “Jo vaig estar molt influït pel Riba i el Foix, i aquests es plantejaven la literatura a vida o mort. En Riba un dia em va dir: ‘o caixa o faixa’. Bé, doncs jo aleshores vaig llegir la *Vita nuova* de Dant i vaig veure que era incapaç de fer allò o una cosa semblant... I a mi no m’interessava ser un escriptor imitatiu, reiteratiu”. Completeu la idea amb una frase més en un altre context: “I vaig deixar d’escriure per posar-me a descriure, un ofici, a la pràctica, tan complicat i tan competitiu com l’altre, però que treballa amb idees”, un discurs “com qualsevol discurs escrit, sigui literari o científic, subjecte a unes rígides lleis de composició (...), d’organització, de precisió, de claredat i, en definitiva, de tensió. Que he procurat de respectar. Tant de bo ho hagi aconseguit, ni que sigui en dues o tres pàgines”.

Comptat i debatut, Molas estudia filologia romànica a la Universitat de Barcelona i literatura catalana als Estudis Universitaris Catalans. I tot i que després centrarà bona part dels seus estudis en la literatura contemporània, Molas s’inicia en un estudi historicista i filològic de la literatura medieval, empentat per mestres com Jordi Rubió, Martí de Riquer i Dámaso Alonso. Encara molt jove, és professor de la

Universitat de Barcelona, entre 1955 i 1959, any en què es trasllada per fer de lector i completar la formació a la Universitat de Liverpool. Romandrà allà fins a l’any 1961. Aquesta curta estada a Gran Bretanya, tanmateix, té la seua importància perquè li proporciona un contacte decisiu amb els nous mètodes crítics sociològics i marxistes. Els anys 50 són també un període de contacte amb escriptors com Carles Riba, J.V. Foix, Joan Oliver o Salvador Espriu.

A la tornada a Catalunya troba empresonat el seu germà Isidre –que més tard seria un dels fundadors del PSC– i un ambient de certa urgència per anar cosint els descosits provocats pel franquisme en la cultura catalana. Molas s’incorpora amb força a aquesta tasca, participant en debats i fent articles amb propostes sobre una nova metodologia en el tractament de la literatura catalana. El primer fruit important és la gestació, amb Josep Maria Castellet, del volum *Poesia catalana del segle XX* (1963), una comanda de Max Cahner per a la recentment creada Edicions 62. Un projecte influït pel realisme històric i amb una intencionalitat ben clara de redreçament nacional, com confessava Molas al periodista i escriptor Vicenç Villatoro en una altra entrevista d’EL TEMPS, feta al gener del 2014 arran de la mort, unes setmanes abans, del coautor de l’edició, Josep Maria Castellet. “És clar que tenia una intenció. Aquest era l’encàrrec d’en Cahner. Una intenció política: remoure la cultura catalana. Després de l’enorme hecatombe cultural que va ser la guerra, la cultura catalana va haver de dur a terme en la primera postguerra una política defensiva: salvar el patrimoni, garantir la continuïtat (...) Remoure la cultura per guanyar el carrer”.

La primera pedra d’un enorme edifici de crítica i difusió literàries. *Diccionari de la literatura catalana* (1965), la col·lecció “Antologia Catalana” (1965-1984), ampliada més tard, són treballs que tindran continuïtat al llarg del temps amb el *Diccionari de la literatura catalana* (1979) o “Les millors obres de la literatura catalana” (MOLC, 1978-1984), una idea també de Cahner que acabà materialitzant Castellet. “Vaig pensar-me els títols, vaig fer una llista, però va quedar aturat. Uns anys després la iniciativa va revifar i en Cas-

“**E**stic absolutament lligat a la feina: em demanen pròlegs, conferències, articles, tinc projectes... Això vol dir que sóc viu, el dia que no me’n demanin voldrà dir que hauré mort”. Així s’expressava Joaquim Molas i Batllori (Barcelona, 1930) al periodista Pere Antoni Pons en una entrevista publicada per EL TEMPS a l’octubre de 2003, poc abans de jubilar-se. Fou així. Mantingué l’activitat fins al final: fa només unes setmanes, es publicava *Emili*

“Això del cànon és una bestiesa. És una cosa que només ens preocupa als catalans, no als francesos o espanyols”

tellet com a editor devia trobar la forma i els recursos per tirar-ho endavant. Però en aquest cas la responsabilitat de la tria era meva (...) Jo vaig triar, però també amb unes limitacions. Una, que només podien ser cent volums, tot i que després ho vam ampliar una mica”, explicà a Villatoro.

“Això del cànon és una bestiesa”. Aquella col·lecció, els reeixits i coneguts llibres grocs d'Edició 62, i l'edició de cinc dels volums de la *Història de la literatura catalana* (1986), un gran projecte iniciat per Martí de Riquer i Antoni Comas, són altres fites del treball de Molas. Però no es pot oblidar el seu paper en revistes com *Els Marges*—de la qual fou fundador— o *Serra d'Or*, ni la profusa producció crítica a moltes bandes, la redacció d'innombrables pròlegs (com ara els que fa a la primera edició de les obres completes de Llorenç Villalonga, el 1966, o el de *Primera història d'Esther*, d'Espriu, el mateix any). Pilars sobre els quals Molas construeix una determinada visió de la literatura catalana, el que calia prioritzar i enaltir i el que no. Un procés de selecció, d'anàlisi literària, de sistematitzar el corpus textual i fer-ne noves lectures. Tot, abordat des del màxim rigor.

Es podria considerar, fet i fet, “El creador del cànon literari català contemporani”, titulava aquests dies el diari *El País*, una consideració amb la qual el mateix interessat no estaria massa d'acord. Almenys és el que es dedueix d'un altre fragment de la conversa amb Villatoro: “Això del cànon és una bestiesa. És una cosa que només ens preocupa als catalans, no veig que preocupi els francesos, ni tampoc els espanyols... Jo tinc el meu cànon, tu tens el teu. Cada lector té el seu cànon. I cada època i cada generació fa el seu. Encara que la tradició sigui la mateixa i el patrimoni del passat sigui el mateix, els noms que hi surten van canviant. En els castellans, ara hi surt Góngora, ara no hi surt...”.

Un cànon personal, per dir-ho així, que, pel que fa a la passada centúria, li resumia a Pere Antoni Pons: “Durant el segle XX han sortit unes quantes novel·les de primeríssima qualitat, com ara *Solitud*, *Mirall trencat*, *Bearn*. També han sortit tres o quatre poetes de primeríssim ordre: Carner, Riba, Foix, Espriu... En aquest moment, el teatre està a un gran nivell (...) I d'autors vius, en aquests moments que quedaran, també

JORDI PLAY/ARXIU

Joaquim Molas, en una sessió fotogràfica de l'any 2000.

n'hi ha uns quants: Porcel, Gimferrer... Ara bé, per a mi els veritablement grans són Riba i Foix”. De Carles Riba admira la complexitat, la capacitat de fer voltar l'obra al voltant de la vida i la literatura, sense fondre-les. De J.V. Foix, la seua creació lingüística, el seu pòsit metafísic, la visió del món. Un concepte central en la crítica literària emanada de Molas, la capacitat de crear un món propi, qualitat que també detecta en Baltasar Porcel, de qui elogia també “un llenguatge d'una riquesa extraordinària”.

Valoració que es pot estendre a uns altres autors com Josep Pla, de qui, malgrat la distància ideològica, defensa des del principi els dots literaris, en la línia d'unes altres figures com Joan Fuster, Albert Manent o Castellet. Estima màxima que abasta la mateixa autora de *Mirall trencat*, Mercè Rodoreda, a qui considera una autora “molt gran”. Molas, fins i tot, fou membre fundador de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans que porta el nom de l'escriptora.

Més concrecions. Quan Villatoro li preguntava sobre quines coses estava rellegint en aquell moment, citava *El llibre d'amic i amat* de Ramon Llull (“una cosa prodigiosa, excepcional”), Foix, Riba i Espriu, a més de Pla. Amb tot, en una conversa amb Baltasar Porcel a instàncies d'EL TEMPS, l'any 2000, deia que la seua obsessió en aquell moment eren les memòries i les biografies. “Ara mateix m'apassiona llegir literatura fatxa, el llibre de Milián Mestre sobre Fraga”, reblava sense embuts. D'aquell intercanvi Molas-Porcel és també una definició interessant: “El clàssic és aquell que resisteix la lectura de moltes generacions. El llibre és útil l'any 1700, 1800, 1900, i traduït interessa a lectors d'altres literatures”.

Respecte de com s'havia d'afrontar la lectura d'una obra, Molas, explicava a Pere Antoni Pons que fou Riba qui “em va ensenyar que l'autor vol dir una cosa i que jo, com a lector, he de descobrir què vol dir l'autor”. “Un llibre s'ha d'intentar entendre, per totes les vies possibles. Tu t'has d'enfrontar al text, has de saber què et demana, i segons què et demani, has d'anar agafant tot allò que calgui per entendre'l”. Molas va recopilar els seus estudis i assaigs en els dos volums publicats d'*Obra crítica* (1995-1999), ambdós guardonats amb

Joaquim Molas amb Baltasar Porcel, un dels escriptors en català que el crític més valorava. En una fotografia de l'any 2000.

el premi Crítica Serra d'Or. Un altre llibre que serveix per aprofundir en la figura d'aquest fenomenal difusor literari és *Fragments de memòria* (1997), un volum autobiogràfic amb fragments de dietari i records associats a escriptors i moments clau de la seua existència fins aleshores que guanyà un premi de la Institució de les Lletres Catalanes.

La seua extensa i intensa trajectòria ha estat coronada amb els més alts reconeixements a Catalunya. Cronològicament, el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (1998), la Creu de Sant Jordi de la Generalitat (1999), la medalla del mèrit cultural de l'Ajuntament de Barcelona (2002) i la Medalla d'Or de la Generalitat (2003). També és doctor Honoris Causa per la Universitat de Lleida (2006). Una figura inabastable.

Molts deixebles i alguns enemics. L'altre gran llegat de Joaquim Molas té a veure amb una tasca docent perllongada en el temps, a la Universitat de Barcelona abans de la seua anada a Liverpool i, més tard, com a profes-

sor als Estudis Universitaris Catalans (1961-1972), a l'Autònoma de Barcelona, com a catedràtic numerari (1971-1981) i de nou a la Universitat de Barcelona (1981-2000), centre universitari que el nomenà catedràtic emèrit l'any 2000. Per tant, per les classes d'aquell senyor baixet, d'ulleres fosques i un sempitern cigarret penjant dels llavis, passaren milers d'estudiants, molts dels quals acabarien esdevenint deixebles de l'erudit, els coneguts com a *moletes*. Un d'aquells *moletes*, Jaume Aulet, el recordava aquests dies al digital *Nívol* en un sentit article. "Amb ell (i amb altres professors del departament, com l'enyorat Jordi Castellanos) vaig aprendre'n, de llegir. També vaig aprendre a estimar la nostra tradició literària, des de Carles Riba fins als plec solts i fulls volants més efimers de la literatura popular. I em van donar un mètode per estudiar i entendre tota aquesta tradició. És un mètode que avui dia continua essent perfectament vàlid, encara que des d'algunes bandes ens vulguin fer creure que ja ha

passat a la història. No, és ben viu: és el llegat de Joaquim Molas i de la seva escola".

Però la seua tasca crítica, la irrenunciable funció d'assenyalar "els escriptors reiteratius o epigonals", també deixà alguns cadàvers. "He tingut grans amics i enemics obsessius que m'han fet molta propaganda a la premsa", digué Molas en un homenatge de la Universitat de Barcelona, l'any 2003. Una circumstància que, en una de les entrevistes d'EL TEMPS, explicava amb una barreja d'estoïcisme i estupefacció. "Si tu vius als EUA, i treballes a Nova York, i critiques un poeta del Pacífic, no passa res. Però aquí, que és un món tancat, on veus tothom cada dia, on et poden fer la punyeta, és perillós. A mi, per exemple, encara hi ha gent que, per una crítica de fa temps, em guarda un rancor inimaginable. I mira, hi ha persones que tenen el do d'escriure i n'hi ha que no el tenen".

Xavier Aliaga